

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Társadalomtudományi területen végzett hallgatók munkaerőpiaci életútjának hasonlóságai és eltérései

FÓNAI MIHÁLY¹ – MÁRTON SÁNDOR²

ABSZTRAKT

Tanulmányunkban négy, „szociális” szak friss diplomásainak végzés utáni (rövid) életútját, a felsőoktatásból a munka világába való átmenetüket vizsgáljuk. A kiválasztott szociális szakok esetében azt vártuk, hogy a hasonlóságok mellett különbségek is érvényesülnek a munkaerőpiaci életútban.

További várakozásunk az volt, hogy e négy szak/szakma közül a szociológusok a többi szakmától eltérő munkaerőpiaci magatartással jellemezhetők, amit részben a képzésük célrendszerre, a képzés tartalma, és a potenciális foglalkoztató intézményrendszer flexibilitása magyaráz. A többi szociális szak esetében ehhez képest a szociodemográfiai háttér és a munkaerőpiaci tapasztalatok, elvárások, elégedettség alapján ettől eltérő képet tapasztaltunk. A szociális munkások és a szociálpolitikusok szociodemográfiai mutatói közel állnak egymáshoz, akárcsak a szociálpolitikusoké és a szociológusoké, amit részben az MA/egyetemi képzési szint hatásával magyaráztunk.

Elemzésünkhöz a DPR 2015-ös adatfelvételének az eredményeit elemezzük. A kutatást az Oktatási Hivatal szervezte a felsőoktatási intézmények közreműködésével, online kérdőív alkalmazásával. Az összes válaszoló közül (20 579 fő) a társadalomtudományi képzési terület négy szakját válogattuk le (828 fő)

KULCSSZAVAK: szociális szakok, átmenet a munkaerőpiacra, munkaerőpiaci jellemzők

ABSTRACT

Similarities and Differences of Students' Labour Market Paths Graduated in the Field of Social Science

We study graduate trainees' (short) paths of four „social courses” and their transition from higher education to the labour market. We have thought in cases of the chosen social courses, that differences can become perceivable besides similarities.

It has also been assumed that sociologists of the four chosen professions can be characterized by a diverse labour market behaviour from the other ones. It can be partially explained by the objectives, the content of their courses and the flexibility of the prospective institutional system.

¹ Egyetemi tanár, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar.

² Adjunktus, Debreceni Egyetem Szociológia és Szociálpolitika Tanszék.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Compared to the above in cases of other social courses a diverse picture has been experienced by us based on the socio-demographic background and experience in labour market, expectations and satisfaction. Social workers and socio-politicians' socio-demographic indicators are quite similar just like the socio-politicians and sociologists' indicators are. This may be due to the effect of the level of master/academic education.

We analyse the results of Graduate Tracking System (GTS) 2015 data collection in our presentation. The research was carried out by the Educational Office in co-operation with higher education institutions in the form of an online questionnaire. We sorted the respondents of the four chosen courses (828) out of all graduated (20 579).

KEYWORDS: *social courses, transition towards the labour market, labour market features*

Bevezetés

Tanulmányunkban négy szociális szak/ szakma frissdiplomásainak társadalmi hátterét és munkaerőpiaci karrierjük első lépéseit elemezzük. Témaválasztásunk egyik oka épp az, hogy az e területek iránt és az e területek fiatal szakemberei iránt elkötelezett Szabó Ildikónak emléket állítsunk. Szabó Ildikó egyik kimagasló emberi tulajdonsága épp a fiatalok, a hallgatók és a fiatal szakemberek iránti elköteleződése volt, ami tényleges együttműködésben, segítségben, támogatásban, közös kutatásokban, publikációkban is megnyilvánult.

Ildikót nemcsak a Debreceni Egyetemen eltöltött éveiből ismertük, már korábban is felhívta magára kutatásaival, az azokról szóló színvonalas írásokkal is a figyelmet, nem véletlenül volt a magyar szociológia egyik fontos szereplője. Debreceni évei alatt mindkettőnkkel kollegiális, majd baráti kapcsolatba került, mindig volt számunkra egy mosoly, még ha az a körülmények miatt olykor féloldalasra is sikerült. Ildikó mindig nagy hőfokon égett, ez is a hatása alá vonta az embert, és amire utaltunk, számára a szociológián, a kutatáson, a való életen „túl” a legfontosabbak a hallgatók voltak, akiknek amennyit csak tudott, átadott a tudásából.

Ildikó vérbeli kutató és tanár volt, a kettő egyszerre. Néha feltárulkozott, és mesélt, mesélt az életéről, különösen gyerek- és ifjúkoráról, ekkor értette meg az ember a benne feszülő érzelmeket és szándékokat.

Kutatási előzmények

Tanulmányunkban négy „szociális” szak frissdiplomásainak végzés utáni (rövid) életútját, a felsőoktatásból a munka világába való beilleszkedését elemezzük. Ahogy arra utaltunk, a négy szak, illetve a hozzájuk kapcsolódó szakok kiválasztásában az vezetett bennünket, hogy a nyilvánvaló különbségek ellenére hasonlóságok is legyenek közöttük. Ezért esett a választásunk a társadalomtudományi képzési terület „szociális” szakjaira. E szakok, illetve a rájuk épülő szakmák esetében azt várjuk,

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

hogy a praktikumhoz közelebb álló szociális munka, szociálpedagógia és a szociálpolitika között erősebb hasonlóságokat találunk, mint e három szak/szakma és a szociológia szak végzettei között. Ez utóbbi szakon végzettek esetében kisebb a valószínűsége annak, hogy egy viszonylag körülhatárolt intézményrendszer „szívja fel” a végzetteket.

A négy szak/szakma közül a legtöbb kutatás és tanulmány a szociális munkával foglalkozik (Fónai – Kiss – Fábián 1999, Fónai – Pattyán – Szoboszlai 2001, Kleisz 2005, Nagy 2008, Banks 2012, Payne 2014, Fábián et al. 2014). A szociális munkát elemző vizsgálatok részben a szociális munkásokra irányulnak és professzióelméleti szempontokat vesznek figyelembe (Fónai – Kiss – Fábián 1999, Nagy 2008). A szociális munkásokat sajátos kompetenciákkal és személyiségjegyekkel jellemzik, melyek között nagy szerepe van az *altruizmusnak*, az *empátiának*, az *emberek problémáira való nyitottságnak* – mindez a professzió alapfunkciójából, a segítő funkcióból is következik (Fónai – Kiss – Fábián 1999, Kiss 2008). A „szociális” szakmák sok szempontból a „segítés” professzionalizálódásának, intézményesülésének a következtében alakultak ki. A szociális munkára irányuló kutatások a szociális munkások kompetenciái, attitűdjei³, munkaértékei mellett a szociális munka intézményi vonatkozásait elemzik, beleértve a szakmai szervezetek kontrollszerpét, és azokat az intézményeket, ellátásokat, melyek a szociális munka tartalmi elemeit jelentik (Fónai – Pattyán – Szoboszlai 2001).⁴ A szociális munkát a szakirodalomban gyakran úgy jellemzik, mint ami két kultúrára, a gyakorlatra és a tudományos kutatásra épül, ahol az elméletek jelentik az ismeretek alapját a szociális munkának, miközben a gyakorlat is visszahat a kutatásokra, az elméletre (Johnsson – Svensson 2005). A jelenséget hívják „kettős legitimációnak” is, utalva arra, hogy a szociális munkás képzésnek az erősen akadémikus háttérű és szemléletű felsőoktatásban kellett a szociális munka szempontjából szükséges problémaközpontú képzést létrehozni (Budai 2010).

A már végzett szociális munkások körében kevés kutatás folyt, azok a társadalmi háttérváltozók és a szakmaválasztás motivációi mellett a lehetséges szakmai szerepek tartalmát, a szükséges tudást és a kompetenciákat vizsgálták. E kutatások azt detektálták, hogy a szociális munkások alapvetően „segítő hivatásként” élik meg a munkájukat, ugyanakkor a különböző aktorok elvárásai miatt professzió képük inkonzisztens, azt gyakran egymásnak ellentmondó, heterogén elemek alkotják (Fónai – Pattyán – Szoboszlai 2001, Kleisz 2005, Nagy 2008). A szociális munkára és a szociális munkásokra vonatkozó modellek, bár tiszta típusokat határolnak el, ugyanakkor csak jelzik ezt a fajta identitás- és szerep-összemosódásokat (Budai 2010).

³ A segítő attitűdök tipológiájához lásd: Budai 2010. Budai négy attitűdöt különböztet meg: a mediális-paternalisztikust, a kompenzálót, a felvilágosítót és a morális szemléletűt.

⁴ A szociális munka gyakorlatának és elméleti megalapozásának átfogó sorozata: „A szociális munka elmélete és gyakorlata”, mely négy kötetben foglalja össze a professzió ismeretanyagát.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

A másik vizsgált szak, illetve szakma, a szociálpedagógia, melynek a szociális munkához való viszonyáról a képzés kezdetétől vita folyik Magyarországon is (Budai 2010).⁵ E vita főbb hazai és nemzetközi állításait elemezte Nagy Krisztina (2008), utalva arra, hogy napjainkban már Európában és az Egyesült Államokban is a szociális munka és a szociálpedagógia egy hivatásnak, egy szakmának számít, a szociális munkába beletartozik a szociálpedagógia is. Az elnevezésbeli különbséget történelmi gyökereknek és ma már csak történelmi jelentőségűnek tartják (Nagy 2008, Benkő 2007). Ettől függetlenül a képzésben és a gyakorlatban napjainkig megfigyelhető a konkurencia a két szociális szakma között. Az egyes képzések és tevékenységek megnevezésénél a társadalomtörténeti hagyomány szerepe nagy, hisz a szociálpedagógiai megnevezés a német nyelvterületen és a német kultúrához, tudományossághoz erősebben kapcsolódó országokban terjedt el (Benkő 2007). A szakmai munkakörök esetében (azaz a végzés után betölthető állások megnevezésében) is megfigyelhető a fogalmi tisztázatlanság, hisz a jogszabályok munkaköröket és nem szakmát neveznek meg. Ebből is következik a szociális munkás és a szociálpedagógus szakképzettségek viszonyának tisztázatlansága (Balogh et al. 2015).

A szociálpedagógia szakos hallgatókat, illetve az e végzettséggel rendelkezőket, szemben a szociális munkás szakos hallgatókkal és szociális munkásokkal, alig vizsgálták. Leginkább Benkő Brigitta (2007) kutatása alapján nyerhetünk képet róluk. A kutatás során 925 hallgatót és 246 végzett hallgatót kérdeztek meg. A szociálpedagógia szakra jellemzően kis- és középvárosi, középfokú végzettségű szülőkkel bíró hallgatók érkeznek, akiknek fele még nem tudja, mit fog csinálni az életben. A levelező tagozatosok többsége dolgozik, olyan területen, ami kapcsolódik a majdani végzettségükhöz (szociális szolgáltatások, oktatás, gyermekvédelem, egészségügy), körülbelül felük érkezett olyan területről, ahol már a képzés alatt hasznosíthatja a felsőoktatásban megszerzett tudását (Benkő 2007).

Az általunk vizsgált „szociális” szakok közül a szociálpolitika a magyar felsőoktatásban a mesterképzések közé tartozik, a Bologna-folyamat előtt egyetemi szintű képzés volt. Attól függetlenül, hogy a képzés 1985-ben indult (Balogh et al. 2015), így maga a szakma is több évtizedes, ismereteink szerint a szociálpolitikus végzettségűek helyzetét nem vizsgálták, a szociálpolitikai kutatások elsősorban valamilyen „szociálpolitikai” jelenség, folyamat elemzésére irányulnak (ehhez képest a szociális munkások helyzetét jelentős számú kutatás érintette). A szociálpolitika szakról és a szakmáról gyakran elhangzik, hogy ebben a formában „hungarikum”, ami csak részben felel meg a valóságnak. A „szociálpolitika”, „social policy” képzés igen elterjedt, és két karakterisztikus válfaja alakult ki, az egyiket a „social policy” képzések, a másikat a „social and policy studies” képzések jelentik. A hazai képzéshez tartalmát tekintve a „social policy” képzések állnak közel, a „social and policy studies” típusú

⁵ Hasonló helyzetről ír Martincová – Andrysová (2017).

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

képzések több képzési területet és szakmát foglalnak magukba, bár diszciplináris tartalma ezeknek is hasonló a magyarországi „szociális” képzésekhez.⁶

A szociológia szakos hallgatók, illetve a végzett szociológusok esetében hasonló a helyzet, mint a szociálpolitika képzés, szak és szakma esetében, azaz nagyon sok diskurzus folyt magáról a képzésről, annak tartalmáról, ám alig vizsgálták magukat a hallgatókat és a végzetteket. A szociológia képzéssel és a hallgatókkal foglalkozó diskurzusok összemosódtak a szociológia, mint tudomány helyzetére, és a szociológusok lehetséges szerepeire, típusaira vonatkozó vitákkal, pontosabban azok egy viszonylag marginális témáját jelentették – a továbbiakban ezeket foglaljuk össze röviden.

A szociológusokról, a képzésről és a hallgatókról folyó diskurzus részben a szociológia szakmai professzionalizációjával összefüggésben merült fel (Némedi – Róbert 1995). A kilencvenes években ez még a vonzó tudományos alap kutatás és döntés előkészítés kontra publicisztikusabb szociológia kettősségében jelent meg. Némediék felvetése szerint miközben az egyetemi képzés kiterjedt, maga a szociológiai professzió nem alakult ki (Némedi – Róbert 1995). Ehhez járulhat, hogy miközben csökken a társadalmi érdeklődés a szociológia iránt, nő a jelentkezés a szakra, melynek egyik oka a karakteres pályaorientáció hiánya, minél később kilépni a munkaerőpiacra. A hallgatók tudják, hogy közülük kevesen lesznek oktatók vagy kutatók, de a tömegkommunikáció és a szolgáltatások lehetőséget adnak az elhelyezkedésre (Hovanyecz 1996). Hasonlóan foglalja össze a szociológia (mint lehetséges professzió) helyzetét Szabari Vera is (1999): a képzéshez nem kapcsolódik világosan meghatározható professzió, a frissen végzett szociológusok számára kevés lehetőség van a szakmában való elhelyezkedésre (adódik a kérdés, mi maga a szakma?).

Némedi Dénes 2000-ben írt tanulmánya tovagyűrűző vitát gerjesztett a szociológiáról, mint tudományról – a hozzászólók a „szakma” néhány aspektusát is érintették. A képzéssel és a szociológiával (mint „szakmával”) összefüggésben Némedi azt vetette fel, hogy ma már illúzió az, hogy az egyetem tudományos képzést nyújt, ez az egyetemek mai helyzete mellett nem is igazán lehetséges, leginkább ott valósul meg, ahol az egyetemi képzés egyben egy sajátos hivatásra való felkészítést is jelent (például a jogász- és a közgazdász képzésben). A szociológia azonban különös szak, hisz hozzá kapcsolódóan nem alakult ki igazi szakma, hivatás, a szociológus ideáltipikusan egyetemi oktató, aki szociológusokat tanít, miközben a szak általános értelmiségképzővé vált (Némedi 2000).

A vita (e témához) hozzászóló résztvevői is azt emelték ki, hogy a szociológia művelésének ideáltipikus módja egyre kevesebb végzett számára nyílik meg, arra tö-

⁶ Az első csoportba tartozik például a Bristoli Egyetem (University of Bristol School for Policy Studies), BSc Social Policy: <http://www.bristol.ac.uk/sps/study/undergraduate/socialpolicy/>

A másik csoportba a Flinders University, South Australia: Politics and Public Policy, Social Work, Sociology, Women's Studies (<http://www.flinders.edu.au/sabs/ssps/>)

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

rekszenek, hogy tudásukat a szociológiához szorosabban-lazábban kötődő területen kamatoztassák (Huszár 2002). Azt a véleményt képviseli Vaskovics is (2002), hogy a szociológus végzettségűek körében nő azoknak a száma, akik a képzést követően az egyetemen kívül találnak állást, azaz már nem érvényes az a megállapítás, hogy a szociológus végzettségűeknek csak az egyetem területén, egyetemi tanárként vagy kutatóként van esélyük. Ennek pedig az lesz a következménye, amire Némedi is utalt, azaz a szociológia szak „általános értelmiségképzővé” válik, egyebek mellett azért, mert „igazi” szakma, hivatás nem kapcsolódik a szociológia szakhoz (Sárközi 2002).

A szűkebben vett, empirikus kutatási előzmények közül utalhatunk a Debreceni Egyetem Tehetséggondozó Programja (DETEP) keretében folytatott elemzések eredményeire (Fónai – Márton 2007). Tanulmányunkban az akkori Pedagógiai Főiskolai Kar (ma Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar) hallgatóinak, közte a szociálpedagógia szakos hallgatóknak a rekrutációját és pályaképét vizsgáltuk. A kar hallgatóinak kilenctizede nő volt, akik alsó-középosztálybeli családokból érkeztek a felsőoktatásba. Pályaképük elemei közül a szakjuk/ szakmájuk helyzetére vonatkozó anticipatív állítások elfogadottságát vizsgáltuk. Ez azt mutatta, hogy a hallgatók tisztában vannak szakjuk/szakmájuk valós társadalmi helyzetével, például presztízsével, hatalmi és jövedelmi pozíciójával, azokat sokkal szerényebbre értékelték, mint saját helyzetüket a magasabb státuszú szakok hallgatói. Ez elsősorban azért fontos, mert azt igazolja, hogy a hallgatók már a pályaválasztáskor és a felsőoktatási szakmai szocializációjuk során is reálisan tudják elhelyezni és értékelni saját szakjukat/ szakmájukat (Fónai – Márton 2007).

A hazai, a „frissdiplomásokra”⁷, általában a diplomások munkaerőpiaci részvételére irányuló kutatások nagyon kiterjedtek, ezek közgazdasági és szociológiai aspektusokat vizsgálnak – jelen keretekben ezt a szerteágazó szakirodalmat nem elemezzük, a nagy elemszámú DPR adatfelvételek főbb eredményeire utalunk. A DPR kutatások 2010-es indulásakor a korábbi adatfelvételek eredményei alapján, illetve az országos DPR mérések eredményei alapján többen is vizsgálták a munkaerőpiaci sikerességet. Györgyi (2010) a képzési területeket négy csoportba sorolta a „sikeresség” alapján:⁸ a kedvező, az átlagos, a vegyes (nehéz és könnyű elhelyezkedés), és a munkaerőpiacon nehezen használható területekre – ez utóbbiba kerültek a társadalomtudományi képzési terület szakjai, illetve diplomásai (továbbá az agrár, bölcsészlet és a természettudományi képzési terület szakjai). A DPR vizsgálatok egyik első, fontos eredménye, hogy a társadalomtudományi képzési terület szakjai nehezen használhatóak a munkaerőpiacon. Ez érvényes az átlagos keresetekre, a foglalkozási státuszra, a beosztásra és a munkával való elégedettségre is, és bizonyos összefü-

⁷ A „frissdiplomás” kifejezést a kétezres évek közepe óta használják a magyar szakirodalomban, a Diplomás Pályakövető Rendszer (DPR) elemzései kapcsán terjedt el.

⁸ A sikerességet a munkahely szakterülete és a tanult szak illeszkedése, az első állásba való elhelyezkedés ideje, a munkanélküliség válás és az újabb felsőfokú végzettség megszerzése alapján határozta meg.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

gést mutat azzal, hogy az egyes területekre milyen középiskola típusokból érkeztek a hallgatók (Györgyi 2010). A diplomás átlagkeresetek és a foglalkoztatás alapján hasonló, bár a diplomás átlaghoz inkább közeli képet fest a társadalomtudományi képzési területéről Varga Júlia (2010), a képzési terület szakjai (diplomásai) a foglalkoztatás alapján közelebb állnak a diplomás átlaghoz, mint a jövedelem alapján. A kedvezőtlenebb munkaerőpiaci pozíciók, így a foglalkoztatási mutatók rövidtávon nem változtak, a társadalomtudományi képzési területeken végzettek körében a foglalkoztatottak aránya a (végzett diplomások) átlaga alatt volt, a munkanélküliek aránya pedig (a 2008-ban és a 2010-ben végzettek körében) a pedagógusképzésben végzettek után a legmagasabb volt (Varga 2013). A 2011-es DPR adatfelvétel alapján lényegesen romlott a társadalomtudományi képzési területen végzettek körében a végzettség szintjével illeszkedő foglalkozásban dolgozók aránya, és a végzett diplomások átlagához képest a legrosszabb volt a végzettség szakterületével illeszkedő foglalkozásban dolgozók aránya (Varga 2013). Az országos DPR adatfelvételek eredményei alapján a társadalomtudományi képzési területen végzettek munkaerőpiaci esélyei, sikeressége a kedvezőtlenebb helyzetű képzési területek közé tartozott, amit az általunk vizsgált 2015-ös év eredményei is alátámasztanak (Veroszta 2016).

Mi leszek, ha nagy leszek?

A SZAKOK LEÍRÁSA

A pályaválasztás kapcsán gyakran felvetődő kérdésre két kontextusban keressük a választ. Az egyik a vizsgált szakok képzési kimeneti követelményeiben (kkk) megfogalmazott, azokban körvonalazott kép a szakokhoz kapcsolódó (többé-kevésbé körvonalazható) szakmák tudásáról és kompetenciáiról, a másik pedig a Felvi.hu adatbázisa alapján megrajzolható kép arról, hogy valójában milyen területeken is helyezkedtek el a végzettek. A fejezetben szereplő szakleírások és elhelyezkedési mutatók kivétel nélkül a Felvi.hu honlapjáról származnak.⁹

Szociális munka BA

Az alapképzési szak célja olyan **szociális munkás** szakemberek *gyakorlat-orientált képzése*, akik a szociális munkára vonatkozó globális alapelvek, tudományos és szakmai eredmények, etikai követelmények és alapvető módszerek birtokában képesek a *szociális munka, mint hivatás művelésére*, elsődlegesen a *gyermekjólét és a szociális szolgáltatások szélesen értelmezett területein*. Elkötelezettek a társadalmi egyenlőtlenségek és a kirekesztés csökkentése, a jólét növelése és a demokratikus értékek

⁹ https://www.felvi.hu/felveteli/szakok_kepzesek/szakleirasok/!Szakleirasok/index.php/szakterulet/3

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

iránt, felkészültek az ezek érdekében történő szakszerű és felelős gyakorlati szociális munka végzésére. A képzés megfelel a szociális képzésekre vonatkozó hazai és nemzetközi szakmai elvárásoknak, illeszkedik az európai térség hasonló szakképzettségével szemben támasztott követelményekhez. Az alapszakon végzettek felkészültek tanulmányaik mesterképzésben történő folytatására

Szociális munka MA

A képzés célja **szociális munkás** szakemberek képzése, akik képesek az emberi viselkedésre és a társadalmi rendszerekre vonatkozó elmélyült ismereteik és speciális szakmai kompetenciáik birtokában az *emberi jogokon és a társadalmi igazságosság elvein alapuló, a társadalmi integráció és a demokratikus viszonyok erősítését, a humán fejlődést szolgáló szociális munka végzésére és annak megújítására*. Képesek szakmai döntési alternatívákat megalapozó kutatások kidolgozására és megvalósítására, szolgáltatások tervezésére, menedzselésére, értékelésére, a szakma képviselésére. Szakképzettségével szemben támasztott követelmények megfelelnek a szociális munkára, illetve a képzésre vonatkozó hazai, nemzetközi tudományos eredményeknek és szakmai elvárásoknak. Felkészültek tanulmányaik doktori képzésben történő folytatására.

Szociálpedagógia BA

A képzés célja **szociálpedagógusok** képzése, akik képesek elsősorban a *gyermek és ifjúsági korosztály tanulási, szociális és mentális problémáit komplex rendszerben kezelni és az érintett személyekkel együttműködésben segíteni, továbbá a gyermek, a fiatal és környezete egyensúlyát fenntartani, helyreállítani, fejleszteni*. Képességeik, készségeik és értékrendjük alapján hatékonyan működnek közre a szociális problémák megelőzésében, megoldásában és az érintettek társadalmi integrációjának az elősegítésében. Felkészültek tanulmányaik mesterképzésben történő folytatására

Szociálpedagógia MA

A képzés célja **szociálpedagógusok** képzése, akik a társadalom működéséről és zavarairól, a személyközi kapcsolatokról, devianciákról, a speciális szükségletű csoportokról, a köznevelési, szociális, gyermekjóléti és gyermekvédelmi alap és szakellátási környezetben történő nevelésről, fejlesztésről és szociális szakmai segítségnyújtásról szóló *elméleti ismeretek felhasználásával nyújtanak segítséget*. Elsősorban a *gyermek- és ifjúsági korosztály, valamint családjuk, csoportjaik és közösségeik társadalmi beilleszkedését, a hátrányos helyzetűek, szociális ellátásra szorulóknak életesélyeit és életminőségét javítják*. Tevékenységük az egyéni és közösségi felelősségre, a társadalmi igazságosságra, a demokratikus gondolkodásmódra, az emberi, gyermeki jogokra alapozva a társas, szociális kapcsolatok helyreállítását célozza. További cél, olyan magas szintű szakmai ismeretekkel rendelkező szakemberek képzése, akik a

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

szociálpedagógiai színtereken önállóan, vagy csoportban végzendő kutatási, szakértői, oktatási, döntéshozói, irányítási, tervezési és szervezési feladatok felelősségteljes elvégzésére képesek. Felkészültek tanulmányaik doktori képzésben történő folytatására.

Szociálpolitika MA

A képzés célja **szociálpolitikai szakemberek** képzése, akik a megszerzett elméleti és módszertani ismereteik birtokában képesek a társadalom- és szociálpolitika területén a *szakpolitika alkotásában való részvételre*, az ellátórendszer működtetésében való közreműködésre, a társadalmi érdekek képviseletére, valamint a *társadalom- és szociálpolitika elméleti művelésére, kutatására és oktatására*. Felkészültek tanulmányaik doktori képzésben történő folytatására

Szociológia BA

A képzés célja olyan *szociológia alapszakos szakelődők* képzése, akik a megszerzett szociológiai alapismereteik birtokában segíthetik a tudásalapú információs társadalom megvalósulását, az életminőség javulását, az esélyegyenlőség feltételeinek javítását, a társadalmi demokrácia kiteljesítését, valamint a szociális integráció erősítését. *Megszerzett elméleti alapismereteik birtokában képesek felismerni a fontosabb társadalmi problémákat*, azok alapvető strukturális összefüggéseit, továbbá birtokában vannak azoknak a gyakorlati és módszertani alapismereteknek, amelyek mindezek feltárására, elemzésére és megértésére szolgálnak. Felkészültek tanulmányaik mesterképzésben történő folytatására

Szociológia MA

A képzés célja **magas szintű szociológiai felkészültséggel rendelkező szakemberek képzése**, akik a *társadalmi élet különböző területein (kutatás, oktatás, kultúra, média, politika, gazdasági élet, egészségügy, környezetvédelem, településgazdálkodás, társadalompolitika) önállóan vagy csoportban végzendő kutatási, szakértői, oktatási, döntéshozói, irányítási, tervezési és szervezési, feladatok felelősségteljes elvégzésére képesek*. A végzettek korszerű társadalomelméleti, kutatás-módszertani és gyakorlati tudással, interdiszciplináris ismeretekkel és nemzetközi kitekintéssel rendelkeznek. Felkészültek tanulmányaik doktori képzésben történő folytatására.

A tanulmányban elemzett szakok, illetve szakmák szakleírásai a vonatkozó jogszabályok alapján összefoglalják a szakmához szükséges tudás és képességek főbb elemeit és utalnak azokra a területekre, melyeken a végzett szakemberek dolgozhatnak. A szakmai tudás leírását részben a képzési szint, részben a szakmákról kialakult hazai és nemzetközi szttenderdek alapján fogalmazzák meg a szakleírások, melyek elkészítésében a képzőhelyek és a szakmai szervezetek is részt vesznek. A szociális szakok közös elemét a társadalmi igazságosság és az esélyegyenlőség, illetve ezek

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

kezelése jelenti. A képzési szintek eltéréseit a tudás és a képességek egymásra épülése jelenti és kezeli. Szembetűnő, hogy direkt intézményrendszereket csak a szociális munka alapszakos szakleírás körvonalaz, a többi szak esetében inkább csak utalás történik arra, milyen területeken dolgozhatnak a végzett szakemberek. A felsorolás olykor részletes, mint a szociálpedagógia esetében, különösen annak MA szintjén, és meglepő módon a szociológia MA esetében, ahol a felsorolás egész társadalmi alrendszereket fog át, igaz, csak utalva arra, hogy e területeken képesek feladataik ellátására a végzett szakemberek. A továbbiakban vizsgáljuk meg a Felvi.hu adatbázisa alapján, hogy milyen kilátások és konkrét szakmák, területek várják a végzeteket.

Végzés utáni kilátások és szakmatérkép¹⁰

1. táblázat: A végzetek néhány mutatója, 2016. május*

	Végzetek száma, fő 2014/2015	Nők aránya, %	Továbbtanulás mesterszakon, %
Szociális munka BA	599	82	10
Szociális munka MA	50	87	–
Szociálpedagógia BA	507	87	9
Szociálpolitika MA	66	77	–
Szociológia BA	226	69	43
Szociológia MA	72	75	–

Forrás: Felvi.hu, *: a szociálpedagógia MA-n képzések 2018 szeptemberében indulnak

A „szociális szakokon” végzetek száma az elmúlt években folyamatosan csökkent, különösen kis volumenűek a mesterképzések. A nők aránya minden szakon, szakmában magas, a klasszikus „szociális” szakmák esetében különösen. A mesterszakon továbbtanuló szociológia BA végzetek magas aránya a „szociológusok” bizonytalan munkaerőpiaci pozíciójával és a potenciális munkahelyek széles spektrumával is összefügghet (úgy tűnik, ez utóbbi nem gyakorol elég vonzóerőt az alapszakon a hallgatókra), ami az ezredforduló körüli, a szociológia helyzetével foglalkozó viták állításait is igazolja.

¹⁰ A Felvi.hu címei alapján.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

2. táblázat: Diplomán túl: a végzettek néhány mutatója, 2016 május

Végzettség	Munkaerő-piaci státusz, %					Diplomás munkát végez-e, (igen, %)	Havi bruttó átlagjövedelem, Ft.
	Tanul	Tanul és dolgozik	Dolgozik	Állás-kereső	Egyéb		
Szociális munka BA	4	6	65	7	19	79	206 185
Szociális munka MA	1	4	79	3	13	96	260 072
Szociálpedagógia BA	4	7	62	9	18	71	206 649
Szociálpolitika MA	4	6	70	4	16	94	257 876
Szociológia BA	28	7	38	5	22	61	230 335
Szociológia MA	4	9	65	8	14	85	261 603

Forrás: Felvi.hu

A végzés utáni munkaerőpiaci mutatók alapján megfogalmazható, hogy a mesterszakon végzettek nagyobb eséllyel dolgoznak és a munkájuk illeszkedése a végzettségükhöz magasabb, mint az alapszakokon végzetteké. Ez azt jelenti, hogy a mesterszintű diploma jobban „véd” a munkaerőpiacon, egyben arra is módot ad, hogy a végzett munka valóban megfeleljen a szakmai végzettségnek és a végzettség szintjének. A mesterszintű végzettség magasabb jövedelmet is jelent, a mesterszinten végzettek szakmától függően hasonlóan keresnek, akárcsak az alapszakos végzettségűek. Ugyanakkor a szociológia végzettségűek helyzete ellentmondásos, bár a szociológia alapszakos végzettségűek jobban keresnek, mint a többi szociális szakember, ám foglalkoztatási mutatóik rosszabbak, valószínű, ahogy arra már utaltunk, hogy ezért magasabb körükben a tanulmányokat folytatók aránya.

A Felvi.hu a „szakmatérkép” felvázolásához a szófelhő eljárást alkalmazza (a szófelhőkből a gyakrabban előforduló foglalkozásokat, illetve munkaköröket emeljük ki). Ez alapján a *szociális munka alapszakon* végzettek leginkább családgondozók, szociális munkások, családsegítő és gyermekjóléti szolgálat-vezetők, szociális asszisztensek, ügyintézők, és mentálhigiénés munkatársak. A *szociális munka mesterszakon* végzettek intézményvezetők, családgondozók, szociális munkások, szociális szolgálat vezetői, családsegítő és gyermekjóléti szolgálat koordinátorai, kórházi szociális munkások. A *szociálpedagógus* alapszakosok családgondozók, pedagógusok, gyermekfelügyelők és szociális segítők, szociális és szakmai asszisztensek, ügyintézők. A *szociálpolitika mesterszakos* végzettségűek leginkább projekt koordinátorok és referensek, valamint családgondozók. A *szociológia alapszakos* diplomások szociológusok, kutatók, adminisztrátorok, bolti eladók, statisztikusok, területi koordinátorok, egyetemi oktatók és pénzügyi előadók, míg a *szociológia mesterszakosok* leginkább elemzők és oktatásszervezők.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

A szófelfő elemzés azt mutatja, hogy a vizsgált szociális végzettségű diplomások nagyon sok területen dolgoznak a végzés után, ez minden szakra/ szakmára igaz. Ezeket a szakmákat épp emiatt nehéz összefoglalóan megnevezni, sokkal inkább a diplomához kapcsolódó identitásról van szó („mit végeztél, mi a végzettséged”). Feltűnő, hogy a szociális munkások és a szociálpedagógusok hasonló területeken dolgoznak, ami alátámasztja a két szociális szakma kompetenciája és identitása körül folyó viták álláspontjait (mi a különbség a két szakma között, illetve melyik a „szélesebb”, átfogóbb kettejük közül). A szociális mesterszakokon végzettek között magasabb a vezetők aránya, és feltűnő, hogy a szociálpolitika mesterszakosok milyen jelentős mértékben dolgoznak pályázati és projekt területeken. A szociológusok is nagyon sokféle foglalkozást, munkakört és intézményt neveztek meg, ezek között a szociológiáról folyó vita főbb „profiljai” is visszaköszönnek, így a felsőoktatás, a piaci szervezetek, az alkalmazott kutatás.

Módszer és minta

Tanulmányunkban a DPR 2015-ös adatfelvételének az eredményeit elemezzük. A kutatást az Oktatási Hivatal szervezte a felsőoktatási intézmények közreműködésével (e-mail címlisták megadása), on-line kérdőív alkalmazásával. A végzettek körében végzett online kérdőíves megkeresés a programban résztvevő felsőoktatási intézményekben 2010-ben, 2012-ben és 2014-ben *abszolutóriumot szerzettek teljes körére* kiterjedt. A vizsgálatban résztvevő intézmények alapján számított alapsokasága 182 299 fő volt, az adatfelvételek (önkéntes válaszadás) révén összeállt adatházis elemszáma pedig 20 579 fő, így az átlagos válaszadási ráta 11,3 százalék volt (Veroszta 2016). Az eredményeket képzési területenként, munkarendként, nemenként és az abszolutórium megszerzésének az éve alapján súlyozták.

Tanulmányunkban az 1286 fős társadalomtudományi képzési területi válaszolók közül négy szak hallgatóit válogattuk le (828 fő), elemzésünkben az eredmények az összes diplomás válaszolóra, a társadalomtudományi képzési terület és az e terület-ről leválogatott négy szak diplomásaira vonatkoznak. A négy „szociális” szakon végzettek száma a következő: szociális munka 344 fő (ebből MA és egyetemi végzettség 45 fő), szociálpedagógia 175 fő (csak BA), szociálpolitika 48 fő (csak MA), és szociológia 262 fő (ebből MA és egyetemi végzettség 143 fő).

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Eredmények

SZOCIODEMOGRÁFIAI HÁTTÉR

A DPR 2015-ös adatfelvételének *nemek szerinti megoszlása* a teljes magyar felsőoktatásban azt a folyamatot mutatja, melyet a felsőoktatás „elnőiesedésének”, feminizációjának neveznek (Jacobs 1996, Charles – Bradley 2002, Fényes – Pusztai 2006, Fényes 2009). Maga a folyamat, bár a nők túlsúlyát mutatja a felsőoktatásban, igen ellentmondásos, korántsem jelenti azt, hogy a nők magas aránya ellenére horizontális és vertikális egyenlőtlenségek ne maradtak volna a felsőoktatásban (Charles – Bradley 2002). Ezt mutatják a képzésterületi eltérések is. Magyarországon 2015-ben (a DPR megkeresésre válaszoló frissdiplomások körében) 61,2% volt a nők aránya. Különösen magas ez a mutató a bölcsészettudományi (76,2%), a gazdaságtudományi (67,6%), a jogi (70,8%), az orvos- és egészségtudományi (74,3%), a pedagógusképzési (82,7%), és a társadalomtudományi (72,7%) képzési területeken. Magát a jelenséget és annak okait e tanulmányban nem elemezzük, csak utalunk arra, hogy – ahogy a témával foglalkozó szakirodalom is megállapítja – a nők magas aránya korántsem jár együtt a felsőoktatási és a munkaerőpiaci hátrányok eltűnésével, vagy új típusú „férfihátrány” kialakulásával (Jacobs 1996, Charles – Bradley 2002, Fényes – Pusztai 2006, Fényes 2009).

A nők aránya az általunk kialakított szociális szakok mintájában, azaz a szociális szakmákban még a társadalomtudományi képzési területnél is magasabb (81%), csaknem eléri a pedagógusképzésben kialakult női arányt. Az egyes szociális szakmákat tekintve a mutatók a következők: szociális munka 85%, szociálpedagógia 90,7%, szociálpolitika 72,3%, szociológia 70,5%. A Felvi.hu honlapon található adatoktól lényegesebb eltérést a szociálpolitika végzettségűek esetében találunk (lásd: 1. táblázat), ennek oka az adatbázisok eltérő kialakításának a módja, a DPR adatfelvételek on-line kérdőívvel történnek, ugyanakkor a Felvi adatbázisai ezen túlmenően összekapcsolják a rendelkezésre álló egyéb adatbázisokat is („adminisztratív adatbázisok egyesítése”). A nők aránya azokon a területeken magasabb, ahol MA képzés is folyik, vagy ahol a munkaerőpiac szegmentáltabb, és többféle intézményben, vagy részben a piaci szektorban is el lehet helyezkedni. A szociális szakmákban a nők magas arányát évtizedek óta detektálják, részben ép a nők magas arányával magyarázták e területek szemi-professziós jellegét (Etzioni 1969). A szemi-professziók, a tanárok, ápolók, szociális munkások esetében a szakmák, professziók jellegzetességeit a nők társadalmi munkamegosztásbeli jellegzetességeivel is magyarázták.

Az egyes képzési területek és szakok között nagy különbségeket találunk a hallgatók és a végzettek között az iskolai életútban, abban, hogy milyen típusú középiskolában végeztek (Róbert 2000, Lannert 2004, Fábri 2008, Kiss 2008, Fehárvári – Imre – Tomasz 2011, Kiss 2013). A magasabb státuszú és presztízsű szakok, illetve szakmák körében a szerkezetváltó középiskolákból érkezettek aránya jelentősebb,

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

és kisebb a (régí típusú) szakközépiskolák végzettké. A 2015-ös DPR adatbázis alapján a 6-8 osztályos gimnáziumokból érkezettek aránya az összes válaszoló esetében 5,8% volt, ennél magasabb a bölcsészettudományi (7,0%), a gazdaságtudományi (7,2%), a művészetközvetítői (7,6%) és a társadalomtudományi (6,8%) képzési területen (mivel az orvos- és egészségtudományi képzési terület sok, heterogén helyzetű szakot fog át, ezen a képzési területen alacsonyabb ez a mutató).

A szociális szakok esetében a végzettké 3,9%-a érettségizett szerkezetváltó középiskolában, az egyes szakokat tekintve a szociális munkások 3%-a, a szociálpedagógusok 5,9%-a, a szociálpolitikusok 4,3%-a, és a szociológusok 3,8%-a, azaz körükben ez a mutató alacsonyabb a diplomások átlagánál, kivéve a szociálpedagógusokat (a szociális jellegű szakok között szignifikáns különbségek vannak).

A képzési területek és a szakok/szakták között nemcsak a hallgatók középiskolájának típusában, hanem a szülők iskolai végzettségében is lényeges eltérések vannak (Róbert 2000, Connor – Dewson, 2001, Gáti 2010, Fónai 2012, Kiss 2013, Ceglédi 2018, Marginson 2016), függetlenül attól, hogy a felsőoktatás egészét tekintve a családi háttér hatása csökkent a felsőoktatásban.¹¹ A különbségek leginkább a karok és a szakok között maradtak meg, ezek egy részét a képzési területek különbségei is mutatják. Az apák és az anyák iskolai végzettségét tekintve mind a képzési területek, mind az általunk vizsgált szociális szakok között szignifikáns eltérések érvényesülnek (a képzési területet minden, vizsgált jelenség esetében szignifikáns hatást gyakorol).

Ha csak a diplomás szülők arányát vizsgáljuk, akkor a 2015-ös adatfelvétel válaszó körében a frissdiplomások apjának 34,1%-a, anyjának 38,3%-a diplomás, azaz főiskolai és egyetemi végzettségű (beleértve a tudományos fokozattal rendelkezőket is). Szembetűnő, hogy a vizsgált populációban már az anyák végzettsége magasabb az apáénál. A társadalomtudományi képzési területen a diplomás apák aránya 34,1%, az anyáké 38,3%, azaz nem tér el az össze frissdiplomástól. A szociális szakok/szakták esetében már más a helyzet, az összes szociális végzettségű válaszó apjának a 25,2%-a, anyjának a 28,2%-a diplomás, azaz sokkal alacsonyabb a diplomások aránya, mint akár a társadalomtudományi képzési területen. Ez összefügg azzal a jelenséggel is, hogy azok, akiknek a családjában nincs diplomás – azaz „nem tradicionális hallgatók” – azokra a területekre, szakokra aspirálnak, ahova a bejutás könnyebb, így sajátos „non-traditional” felsőoktatási életutak alakulnak ki (Kiss 2013, Pusztai 2011, 2015).

A szociális szakokat tekintve a szociális munkások apjának a 14,4%-a, anyjának a 15,8%-a diplomás. A szociálpedagógusok hasonló mutatói 13,9%, illetve 14%, a szociálpolitikusoké kiugróan magas, 35,5% és 46,7%, akárcsak a szociológusoké,

¹¹ A felsőoktatás és a társadalmi egyenlőtlenségek kapcsolatának elméleti modelljeit elemzi: Ceglédi 2018.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

45,9%, és 51,5%. E két utóbbi szak esetében csak az egyik magyarázat lehet az, hogy az MA szinten végzettek között magasabb a magasabb státuszú családokból érkezők aránya, a másik magyarázat a szakok „tudományos” profiljához kapcsolható, azaz a diszciplináris szocializáció szerepe e szakok esetében nagyobb lehet, mint a gyakorlatiasabb szociális munka és a szociálpedagógia esetében.

Bár – kapcsolódva a szakmai szocializációhoz – fontos hatása volna a családon belüli szakmai mintaadásnak, a frissdiplomások igen kis hányadának van hasonló végzettségű nagyszüleje, vagy szüleje (ez a 2015-ös adatfelvétel alapján az agár, műszaki, gazdaságtudományi, pedagógus, orvos és egészségtudományi területeken jellemzőbb). Az összes frissdiplomás nagyszüleinek a 4,8%-a, és szülejének 11,8%-a végzett hasonló, vagy ugyanazon a területen, és folytat hasonló munkát. A társadalomtudományi képzési területen ez 2%, illetve 7,5%, a szociális szakok esetében pedig 2,9%, illetve 8,7%. Az, hogy a szülők, de különösen a nagyszülők között hasonló végzettségűek és munkájuk is előforduljanak, attól is függ, hogy egy adott szakma mikor alakult ki és terjedt el, hisz például a vizsgált szociális szakmák alapvetően a rendszerváltás után nyertek polgárjogot a képzésben, mégha képzési és szakmai előzményeik voltak is.

A családi háttér fontos mutatója, hogy a megkérdezettek milyennek ítélik családjuk gyerekkorukbeli gazdasági helyzetét (3. táblázat) – ez természetesen nagyon viszonylagos, hisz becslésen alapul, amit számos tényező torzíthat, így nem egy objektív mutatóról, sokkal inkább percepcióról van szó.

3. táblázat: Összességében milyennek ítéli meg családjá anyagi helyzetét, amikor 14 éves volt (átlag, 1=az átlagosnál sokkal jobb, 5=az átlagosnál sokkal rosszabb)

Képzési területek átlaga	2,91
Társadalomtudományi képzési terület	2,88
Szociális szakok átlaga	3,03
Szociális munka	3,18
Szociálpedagógia	3,07
Szociálpolitika	2,79
Szociológia	2,85

Forrás: DPR 2015, a szerzők számításai

Képzési terület $p=0,000$, szociális szakok $p=0,000$

A család anyagi helyzetének a megítélése mind a képzésterületek, mind a szociális szakok esetében szignifikáns különbségeket mutat. A társadalomtudományi képzési terület frissdiplomásai a válaszoló végzettek átlagnak megfelelően becsülte családjá helyzetét, a szociális szakok, szakmák képviselői azonban rosszabbnak látják

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

azt, a szociális munkások érzékelik úgy, hogy családjuk anyagi helyzete szerény volt. Ez részben összefügg a gyermekkori család társadalmi státuszával is, amit leginkább a szülők iskolai végzettségével jellemeztünk. A szociálpolitika és a szociológia szakokon végzettek most is kilógnak a sorból, a frissdiplomás átlaghoz közelebb, vagy attól kedvezőbbnek tartják gyermekkori családjuk anyagi helyzetét. Az eddigi eredmények azt mutatják, hogy a társadalomtudományi képzési terület a kedvezőtlenebb pozíciójúak közé tartozik, és az ide tartozó „szociális” szakok/ szakmák mutatói a saját képzési területén belül is szerények. Ugyanakkor a képzés céljából, hagyományaiból, a képzés tudományos diszciplináris és/vagy kontra gyakorlati jellegéből és az elhelyezkedési lehetőségekből következően kettészakad, a szociális munkások és a szociálpedagógusok valamint a szociálpolitikusok és a szociológusok csoportjára.

Átmenet a munka világába

Az évtizedekig jellemző, „klasszikus” felsőoktatási életút természetes befejezése volt az, hogy a diploma megszerzése után következett a munkaerő-piaci életút, karrier. Ez több ok miatt is megváltozott a kilencvenes – kétezres években, és a munkaerőpiacra való kilépésnek számos formája és útja alakult ki (Teichler 1999, Nándori 2010, Gáti – Róbert 2013). Az átmenet a felsőoktatás és a munkaerőpiac között alakul ki, ami igen sokszínű lehet, például a tanulmányok megszakítása, munka a tanulmányok mellett, vagy kilépés a munkaerő-piacra diploma nélkül, az abszolutórium birtokában. A hazai DPR kutatások különösen ezt az utóbbit vizsgálják. A magyar tapasztalatok szerint a diploma megszerzésének egyik legnagyobb akadály a nyelvvizsga hiánya (Nándori 2010), ami azonban a lemorzsolódásnak, felsőoktatásból való (abszolutórium nélküli) kimaradásnak is az egyik oka, ezért a lemorzsolódás jelenségét vizsgáló kutatások a munkaerő-piaci életutat is érintik (Fenyves et al. 2017). Önmagában a diploma hiánya nem feltétlenül jelent munkaerő-piaci hátrányt, azonban fontos a végzettség területe, például jogi vagy orvosi, egészségügyi szakmákkal diploma nélkül sokkal kisebb az esély elhelyezkedni, mint agrár, bölcsészeti, vagy társadalomtudományi területen (Nándori 2010).

A 2015-ös DPR adatfelvétel alapján az látható, hogy a válaszolók kétharmada (67,6%) szerezte meg az abszolutórium után közvetlenül a diplomáját (a DPR mintájába azok kerültek, akik a megkeresés idején legalább abszolutóriummal rendelkeztek). A művészeti képzési területen 78,1%, a közigazgatási és rendészeti 78,1%, az orvos- és egészségtudományin 77,7%, a pedagógusképzésben 71,6% és a természettudományos képzési területen 74,2%. A társadalomtudományi képzési területen ez a mutató 62,7% volt, ami alatta marad a válaszolók átlagának, és a vizsgált szociális szakok esetében még alacsonyabb, 58,8% volt azoknak az aránya, akik nem szereztek az abszolutórium után közvetlenül diplomát (a szociális szakok között nem érvényesült szignifikáns különbség).

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Ahogy arra utaltunk, a késedelem oka meghatározóan a nyelvvizsga hiánya volt, az összes válaszoló 70%-a esetében. Jóval magasabb arány a következő képzési területeken alakult ki: agrártudományi (83,3%), gazdaságtudományi (77,2%), műszaki (75,7%), művészetközvetítői (93,9%), közigazgatási és rendészeti (85,1%), pedagógusképzés (79,7%), sporttudományi terület (88,2%) és a társadalomtudományi területen (75,2%). A szociális szakok esetében a hasonló mutató 77%, és a szakok között szignifikáns különbség érvényesül (4. táblázat).

4. táblázat: Mi volt a késedelem oka, %

	A nyelvvizsga hiánya	Egyéb ok
Összes képzési terület	70,0	30,0
Társadalomtudományi képzési terület	75,2	24,8
Szociális szakok	77,0	23,0
Szociális munka	87,6	12,4
Szociálpedagógia	95,4	4,6
Szociálpolitika	57,1	42,9
Szociológia	57,0	43,0

Forrás: DPR 2015, a szerzők számításai.

Képzési terület $p=0,000$, szociális szakok $p=0,000$

A szociális szakok esetében e területen is érvényesül a szakok/szakmák „kettéválása”, a szociális munkások és a szociálpedagógusok esetében nagyon magas a nyelvvizsga hiánya, mint ok a diploma késedelmes megszerzésében, ehhez képest a másik két szak mutatói kedvezőbbek.

A diploma hiánya nem jelenti azt, hogy a hallgatók ne lépnének ki a munkaerőpiacra, hisz ez is a már utalt rugalmas átmenetek egyik lehetősége. Azoknak, akiknek a megkérdezéskor csak abszolutóriumuk volt, a 42 százaléka lépett ki azzal a munkaerőpiacra, különösen az agrártudományi (47,7%), a bölcsészettudományi (48,8%), a művészetközvetítői (78,8%), a természettudományi (46,1%) és a társadalomtudományi területen (48,4%) – kifejezetten alacsony a kilépők aránya a jogi (22,4%) és a művészeti területen (26,2%). A szociális szakokon végzettek hasonló mutatója alig tér el a társadalomtudományi képzési területen végzettekétől (48%), és a szakok között nincs szignifikáns különbség.

A munkaerőpiaci stratégiákat az is befolyásolja, hogy dolgozott-e már valaki az abszolutórium megszerzésekor – nyilván ezt jelentős mértékben az alakítja, hogy az adott képzésben mekkora a levelező tagozatosok aránya. 2015-ben az összes válaszoló 40,5%-a dolgozott már az abszolutórium megszerzésekor.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Ha valaki diploma nélkül lép ki a munkaerőpiacra, akkor számolnia kell azzal, hogy hátrányok érik. Azoknak, akik abszolutóriummal helyezkedtek el, a 33 százaléka jelezte azt, hogy ez nem járt számára hátránnyal – különösen nem a gazdaságtudományi (38,6%), az informatikai (43,1%), a művészeti (45,6%) és a művészetközvetítő területeken (68,8%). A társadalomtudományi képzési területen ez a mutató 33,2 százalékos volt. A szociális szakok között szignifikáns különbség van, a szociális munkások (akiknek csak abszolutóriumuk van) 14,6%-a, a szociálpedagógusok 13,6%-a, a szociálpolitikusok 46,2%-a és a szociológusok 34,6%-a számolt be arról, hogy a diploma hiány nem jelentett számára hátrányt.

A munkaerőpiaci előnyöket az is jól jelzi, hogy a frissdiplomások közül kik végeztek a tanulmányaikhoz kapcsolódó szakmai munkát már hallgató korukban (ezt a képzési terület lehetőségei mellett az is alakítja, hogy mekkora a levelező tagozaton tanulók aránya). A frissdiplomások 60,5 százaléka állította azt, hogy már a végzés előtt folytatott a tanulmányaihoz kapcsolódó szakmai munkát, leginkább az informatikusok (71,1%), a műszaki (65,3%), a művészeti (76,7%), a közigazgatási és rendészeti (65,2%) területeken és a pedagógusképzésben tanulók (70,3%). A társadalomtudományi képzési területen ez a mutató 58%, a szociális szakoknál 60,2% (szignifikáns különbséggel a szakok között): a szociális munkások 66,1%-a, a szociálpedagógusok 47,2%-a, a szociálpolitikusok 70,2%-a, és a szociológusok 58,6%-a dolgozott.

A munka világába való átmenet fontos lépése, hogy ki hogyan kerül az első munkahelyére (5. táblázat).

5. táblázat: Hogyan jutott az abszolutórium utáni első munkájához

	Összes képzési terület	Társadalomtudományi képzési terület	Szociális szakok
Álláshirdetésre jelentkezett	36,9	36,8	31,7
Munkáltatónál jelentkezett	17,3	12,9	13,7
Intézményi karrieriroda révén	1,9	1,3	1,8
Vállalkozóként kezdte	0,8	0,8	0,0
Gyakorlati helyén alkalmazták	8,3	7,5	10,2
Tanári ajánlás révén	2,5	1,8	2,5
Korábbi munkakapcsolat révén	4,8	3,9	5,3
Egy személyes ismeretség révén	23,2	30,0	29,6
Egyéb módon	4,3	5,0	5,3

Forrás: DPR 2015, a szerzők számításai.

Képzési terület $p=0,000$, szociális szakok $p=0,286$

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Ebben a képzési területek között igen, a szociális szakok között nem érvényesül szignifikáns különbség. A legjellemzőbb a formális módok választása (állás hirdetés, jelentkezés a munkáltatónál), emellett az informális, személyes módozatok alkalmazása (gyakorlati hely, korábbi munkakapcsolat, személyes ismeretség). Ami szembe-tűnő, hogy milyen csekély a felsőoktatási intézmények hatása az elhelyezkedésben. A társadalomtudományi képzési területen az összes frissdiplomáshoz képest nagyobb a személyes ismeretség szerepe, a négy szociális szak esetében még jelentős a gyakorlati hely hatása az elhelyezkedésre.

Munkaerőpiaci státusz

Láttuk, hogy a „diploma hiánya nem akadály”, ha valaki el akar helyezkedni a munkaerő-piacon, bár az esélyeket, a betölthető pozíciókat és a jövedelmet azért befolyásolja, arról nem is szólva, hogy a közszektor alkalmazási kritériumai a diploma meglétét preferálják. A munkaerő-piaci pozíciót jelentős mértékben alakítja, hogy a végzés óta (beleértve az abszolutórium megszerzését is) valaki volt-e már legalább egy-szer munkanélküli (6. táblázat).

6. táblázat: Ennek a végzettségnek a megszerzése óta volt-e munkanélküli?

	igen
Összes képzési terület	29,4
Társadalomtudományi képzési terület	37,1
Szociális szakok	34,3
Szociális munka	28,1
Szociálpedagógia	37,7
Szociálpolitika	23,4
Szociológia	42,7

Forrás: DPR 2015, a szerzők számításai.

Képzési terület $p=0,000$, szociális szakok $p=0,001$

A képzési területek között a munkanélküliség előfordulását illetően szignifikáns különbségek érvényesülnek, akárcsak a szociális szakok között. A társadalomtudományi képzési területen az összes válaszoló diplomáshoz képest magasabb azok aránya, akik voltak már munkanélküliek; magas még a mutató az agrártudományi (36,1%), a bölcsészettudományi (38,3%), a művészeti (41,9%), a művészetközvetítői (56,3%) és a természettudományos területen (40,2%). A vizsgált négy szociális

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

szakon végzettek közül a szociálpedagógusok és a szociológusok körében magasabb ez a mutató, azaz e területen nem a szociális munka – szociálpedagógia, illetve szociálpolitika – szociológia törésvonal érvényesül. A szociológia esetében láttuk, hogy a képzés jellegéből és célrendszeréből következően eleve széles területre képez, miközben a tudományos, diszciplináris aspektus is erős, ám a képzés metodikai ismeretanyaga miatt (ami nem csak tudományos értelemben vett metodikát jelent) a szociológusok a piaci szektorban is „életképesnek” tűnnek, igaz, nehezebb megtalálniuk azokat a területeket, ahol elhelyezkedhetnek (ehhez lásd: 2. táblázat). Valószínű, hogy a lehetőségek keresése miatt fordul elő esetükben többször az, hogy munkanélküliek.

Az, hogy egy képzési területen, vagy szakon/szakmában magasabb arányban fordul elő, hogy valaki már volt munkanélküli, nem jelent azt, hogy a szakma aktivitási, foglalkoztatási mutatói rosszak lennének (7. táblázat).

7. táblázat: Jelenlegi fő munkaerő-piaci státusz

	<i>Alkal- mazott</i>	<i>Önfoglal- koztató</i>	<i>Vállal- kozó</i>	<i>Munka- nélküli</i>	<i>Nappalin tanuló diák</i>	<i>GYES, GYED</i>	<i>Inaktív</i>
Összes képzési terület	80,6	2,5	2,3	3,7	6,3	3,7	0,9
Társadalom- tudományi képzési terület	77,9	3,4	2,4	5,1	6,8	2,8	1,6
Szociális szakok	85,0	1,7	1,3	2,6	4,4	4,1	1,0
Szociális munka	90,5	1,2	0,9	1,8	1,8	3,3	0,6
Szociálpedagógia	86,6	0,6	0,0	2,5	3,2	4,5	2,5
Szociálpolitika	89,4	2,1	0,0	2,1	0,0	6,4	0,0
Szociológia	75,2	2,9	2,9	3,8	9,7	4,6	0,8

Forrás: DPR 2015, a szerzők számításai.

Képzési terület p=0,000, szociális szakok p=0,000

Így például a társadalomtudományi képzési területhez képest a négy vizsgált szak/szakma foglalkoztatási mutatói kedvezőbbek, a megkereséskor a munkanélküliek aránya is jóval alacsonyabb volt (2,6%) a teljes képzési területhez képest (5,1%). A szociális szakok/szakmák esetében a foglalkoztatás különböző formáinak, különösen az alkalmazotti foglalkozásnak a mutatói magasak, a szociológusok esetében ez alacsonyabb, de körükben jelentős a hallgatók aránya (az MA szinten tanulmányokat folytatóké). A szociális szakok között a vezető – beosztott hierarchia alapján is érvényesülnek különbségek (8. táblázat).

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

8. táblázat: Milyen beosztásban dolgozik

	<i>Felső vezető</i>	<i>Középvezető</i>	<i>Alsó vezető</i>	<i>Beosztott diplomás</i>	<i>Beosztott nem diplomás</i>
Összes képzési terület	2,6	10,4	7,8	65,8	13,4
Társadalomtudományi képzési terület	3,4	12,1	7,6	59,4	17,6
Szociális szakok	4,4	13,4	5,6	55,5	21,1
Szociális munka	6,6	13,9	6,3	53,0	20,2
Szociálpedagógia	1,7	12,4	5,0	55,4	25,6
Szociálpolitika	9,8	31,7	4,9	46,3	7,3
Szociológia	1,1	9,0	5,1	62,1	22,6

Forrás: DPR 2015, a szerzők számításai
Képzési terület $p=0,000$, szociális szakok $p=0,001$

Ezek egy részét a szakmai képzés céljai alakítják, hisz a szociális munkásoknak és a szociálpolitikuskoknak alkalmasnak kell lenni szervezetek irányítására, így a felső-, és az életkorukból következően különösen a középvezetők aránya jelentős a körükben. Ilyen szakmai képzési cél a szociológusok esetében elsősorban az MA szintű képzésben fogalmazódik meg. Ezek az eltérések a fő munkaviszony jellege alapján is érvényesülnek (9. táblázat).

9. táblázat: A fő munkaviszony jellege

	<i>Állandó jellegű és határozatlan idejű</i>	<i>Határozott idejű</i>	<i>Alkalmi, vagy megbízás jellegű</i>
Összes képzési terület	82,6	14,7	2,7
Társadalomtudományi képzési terület	78,8	17,4	3,8
Szociális szakok	78,8	18,4	2,7
Szociális munka	82,3	16,1	1,6
Szociálpedagógia	84,3	15,0	0,7
Szociálpolitika	79,5	18,2	2,3
Szociológia	69,7	24,4	6,0

Forrás: DPR 2015, a szerzők számításai
Képzési terület $p=0,000$, szociális szakok $p=0,003$

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

A különbség a munkaerőpiaci helyzetet és folyamatokat tekintve, szemben a társadalmi háttér kapcsán megfigyelhető „törésvonallal”, a szociológia végzettségűek és a többi szociális szakmabeliek között érvényesül, ez utóbbiak meghatározó módon állandó jellegű és határozatlan idejű munkaviszonyban dolgoznak, míg a szociológus végzettségűek között magasabb a határozott idejű és az alkalmi jellegű munkákat végzők aránya. Ez egyidejűleg előny és hátrány a szociológiát végzettek számára, hisz egyrészt nagyobb a munkaerő-piaci bizonytalanság, ugyanakkor (a képzés tartalma, például a metodikai ismeretek miatt) a piaci, kötetlenebb és rugalmasabb lehetőségeket jobban ki tudják aknázni. Ezt igazolják a 10. táblázat adatai is.

10. táblázat: A munka közszolgálati jellege

	<i>Köztisztviselő, közalkalmazott</i>	<i>Állami, önkormányzati vállalati alkalmazott</i>	<i>Más helyen dolgozik</i>
Összes képzési terület	33,8	7,4	58,8
Társadalomtudományi képzési terület	36,6	8,0	55,4
Szociális szakok	54,2	6,4	39,5
Szociális munka	66,9	6,4	26,7
Szociálpedagógia	64,5	7,2	28,3
Szociálpolitika	48,8	9,3	41,9
Szociológia	28,5	5,0	66,5

Forrás: DPR 2015, a szerzők számításai
Képzési terület p=0,000, szociális szakok p=0,000

A végzett munka és a képzettség viszonya, elégedettség a munkával

A frissdiplomások munkaerőpiaci beilleszkedését és a munkával való elvárásait és elégedettségét jelentős mértékben befolyásolja, hogy végzettségük, szaktudásuk és a végzett munka hogyan illeszkedik egymáshoz. Ez jelenti a képzés során megszerzett tudás használatát (1. ábra és 11. táblázat), valamint a képzettség szintjének és a végzett munkának a megfelelését (12. táblázat). A megfelelés a képzettség szintje és a tudás alkalmazása tekintetében a munkaerőpiaci sikeresség egyik mutatója is. A végzettségnek nem megfelelő elhelyezkedést túlképzettségnek nevezi a szakirodalom, ami csak részben van összefüggésben a túlképzéssel (Rumberger 1981, Fónai – Kotsis – Szűcs 2014.).

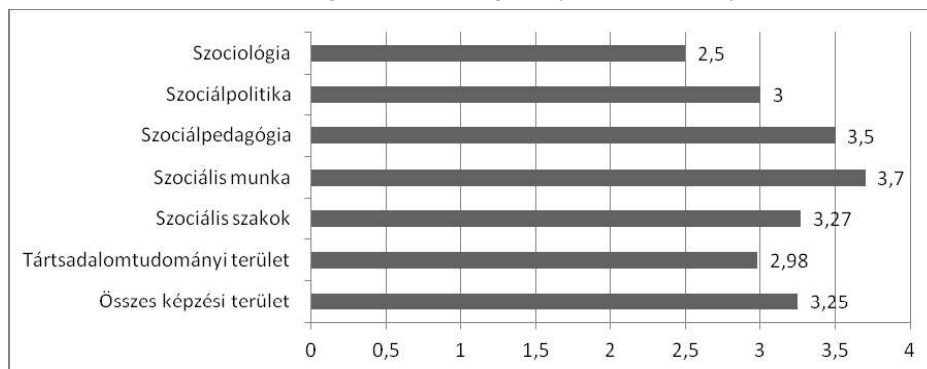
A jelenség meglehetősen utalhat egyrészt arra, hogy a tömegesedő képzés eredményeként a képzettség nem találhat megfelelő munkát, és ezért túl-

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

képzetté „válnak”. A *helyettesítési elmélet* (Daly et al. 2000, Smoorenburg – van der Velden 2000, Büchel – Ham 2003) szerint a túlképzett munkavállalók például a munkatapasztalat hiányát ellensúlyozzák az alacsonyabb végzettséggel. A *karierr mobilitási elmélet* (Sicherman – Galor 1990) szerint a jobb karierr lehetőség reményében vállalják az alacsonyabb végzettséget igénylő munkakört a ranglétra alján. Az *illeszkedési elmélet* (Büchel 2001) szerint hosszabb/rövidebb időnek el kell telnie az illeszkedés (a munkakör és a munkavállaló végzettségének illeszkedése) megállapításához. Magyarázatot adhat még a túlképzettség jelenségére az egyének mobilitási hajlandósága, és családi állapota. Mivel alacsonyabb *mobilitási hajlandóság* (Büchel – Ham 2002) esetén és család mellett (Costa – Kahn 2000) jellemzően szűkebb munkapiacra kényszerülnek munkát keresni, amely szintén növeli a túlképzettség esélyét (Fónai – Kotsis – Szűcs 2014).

1. ábra: Milyen mértékben használja jelenlegi munkájában a tanulmányai során elsajátított tudást, megszerzett készségeket (ötfokozatú skála)

Forrás: DPR 2015, a szerzők számításai
Képzési terület $p=0,000$, szociális szakok $p=0,000$

A végzés után, a munkába állást követő egy-három évben (a DPR kutatások ezeket az időszakokat vizsgálják) a frissdiplomások legfeljebb „közepes” mértékben érzik azt, hogy a tanulmányaik során elsajátított tudást és készségeket használják a munkájukban. A vázolt elméletek közül nem tudunk egyet kiemelni, amely magyarázná a viszonylag szerény mértékű alkalmazását a megszerzett tudásnak, akár három magyarázó elmélet egyidejű hatása is érvényesülhet, a helyettesítési, a karierr-mobilitási és az illeszkedési elméleté.

A társadalomtudományi képzési területen még rosszabb a helyzet, hisz a végzetek nagyon alacsony szintű tudásalkalmazásról számolnak be. A szociális szakok esetében a helyzet kedvezőbb, különösen a gyakorlatiasabb szociális munka és a szociálpedagógia esetében. Úgy tűnik, e két szak a képzés során olyan ismereteket és

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

készségeket ad át, illetve alakít ki, amelyek a végzés után sikeresebben alkalmazhatók, mint az inkább diszciplináris, erősebben teoretikus és metodikai alapú szociálpolitikai és szociológiai képzés. Ez utóbbi esetében, ahogy láttuk, nagyon sokszínű munkaerőpiaci lehetőségek és pályakezdés áll a végzettek előtt, ám, úgy tűnik, a képzés során megszerzett tudásuknak csak a kisebb részét tudják alkalmazni.

11. táblázat: Milyen szakterületen végzett tanulmányok felelnek meg a legjobban a munkájának

	<i>Csak a saját tanulmányok szakterülete</i>	<i>A saját és a kapcsolódó szakterületek</i>	<i>Egy egészen más szakterület</i>	<i>Bármilyen szakterület</i>
Összes képzési terület	19,3	59,6	15,2	5,9
Társadalomtudományi képzési terület	8,3	56,2	24,4	11,1
Szociális szakok	10,5	59,9	20,8	8,8
Szociális munka	15,7	64,7	11,8	7,8
Szociálpedagógia	10,4	65,9	19,3	4,4
Szociálpolitika	2,3	76,7	16,3	4,7
Szociológia	4,5	45,0	36,5	14,0

Forrás: DPR 2015, a szerzők számításai

Képzési területek $p = 0,000$, szociális szakok $p = 0,000$

A képzés során megszerzett tudás használatának mértéke mellett – amely a munkaerőpiaci beilleszkedés sikere mellett a munkával való elégedettséget is alakítja – az is fontos, hogy a végzett munkához mennyire illeszkedik a megszerzett tudás és a szakmai készségek. A frissdiplomás válaszolók mindössze egyötöde (19,3%) érzékeltte úgy, hogy felsőoktatási (szakmai) tanulmányai teljes mértékben megfelelnek a végzett munkának, legjellemzőbb az, hogy a saját és a kapcsolódó területek tudását tudják alkalmazni. Ehhez képest a társadalomtudományi képzési területen végzettek kevesebb, mint egytizede (8,3%), a szociális szakok pályakezdőinek az egytizede (10,5%) érzékeli azt, hogy munkájához a megszerzett tudását alkalmazza, esetükben is fontos a kapcsolódó szakterületek tudásanyaga, különösen a szociálpolitikuskok esetében. Ha a Felvi.hu által a szófelhő elemzés alapján készített szakmatérképekre gondolunk,¹² ezek a válaszok igazolást nyernek, azaz a szociális szakmai végzettségűek nagyon széles szakmai spektrumban helyezkednek el a végzés után, ami indokolja

¹² Lásd erre pl.: https://www.felvi.hu/felveteli/szakok_kepzesek/szakleirasok/!Szakleirasok/index.php/szak/93/szakmaterkep

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

a véleményüket. A szociológusok esetében a betöltött szakmák, munkakörök, foglalkozások még inkább divergálnak,¹³ így esetükben extrém magas a más szakterület, vagy a bármilyen szakterület szakmai tudásának az alkalmazása. Ez a szociológia szakra/szakmára megfogalmazott állításainkat erősíti, ami sok szempontból megfelel a korábbi, a szociológiáról és a képzésről folyó viták állításainak is, azaz a szociológia („szociológus”) nem egységes professzió, maga a képzés ezért is nehezen tud fókuszálni valamilyen munkaerőpiaci területre. Ez a képzés és a szak/szakma nagy hátránya, ugyanakkor az erős elméleti és módszertani képzés miatt a szociológusok (a képzés szintjétől függetlenül) képesek tudásukat a legkülönbözőbb területeken alkalmazni – ebben valószínűleg a módszertani felkészültség magas szintje segíti őket. Ezt az ellentmondásos helyzetet mutatják a 12. táblázat eredményei is.

12. táblázat: Milyen szintű képzettség felel meg legjobban jelenlegi munkájának

	<i>PhD</i>	<i>Egyéb posztgraduális képzettség</i>	<i>Egyetemi diploma, MA végzettség</i>	<i>Főiskolai diploma, BA végzettség</i>	<i>Nem igényel felsőfokú végzettséget</i>
Összes képzési terület	2,4	2,9	36,6	41,8	16,3
Társadalomtudományi képzési terület	09	1,6	26,7	47,1	23,7
Szociális szakok	2,3	1,5	22,5	51,1	22,5
Szociális munka	0,3	1,3	18,2	60,3	19,9
Szociálpedagógia	0,7	2,9	6,6	66,4	23,4
Szociálpolitika	0,0	0,0	51,2	37,2	11,6
Szociológia	7,1	1,0	34,2	29,1	28,6

Forrás: DPR 2015, a szerzők számításai

Képzési területek $p=0,000$, szociális szakok $p=0,000$

A végzettség és a munka illeszkedésének problémáit jelzi, ha a diplomások nem felsőfokú végzettséget igénylő munkakörökben dolgoznak, munkájuk nem igényel felsőfokú végzettségű tudást. A 2015-ös adatfelvétel során válaszolók diplomások közül minden hatodiknak (16,3%) a munkája nem igényel felsőfokú végzettséget – ez a társadalomtudományi képzési területen és a szociális szakok esetében még magasabb is. A szociális szakok közül a szociálpolitikusok végeznek a legkevésbé olyan munkát, ami nem igényel felsőfokú végzettséget, ennek egyik oka az lehet, hogy a szak/szakma csak MA képzési szinten végezhető el – igaz, ettől függetlenül 11,6 szá-

¹³ Szociológia BA szakon végzettek esetében ehhez lásd: https://www.felvi.hu/felveteli/szakok_kepzesek/szakleirasok/Szakleirasok/index.php/szak/95/szakmaterkep

Szociológia MA szakon végzettek:

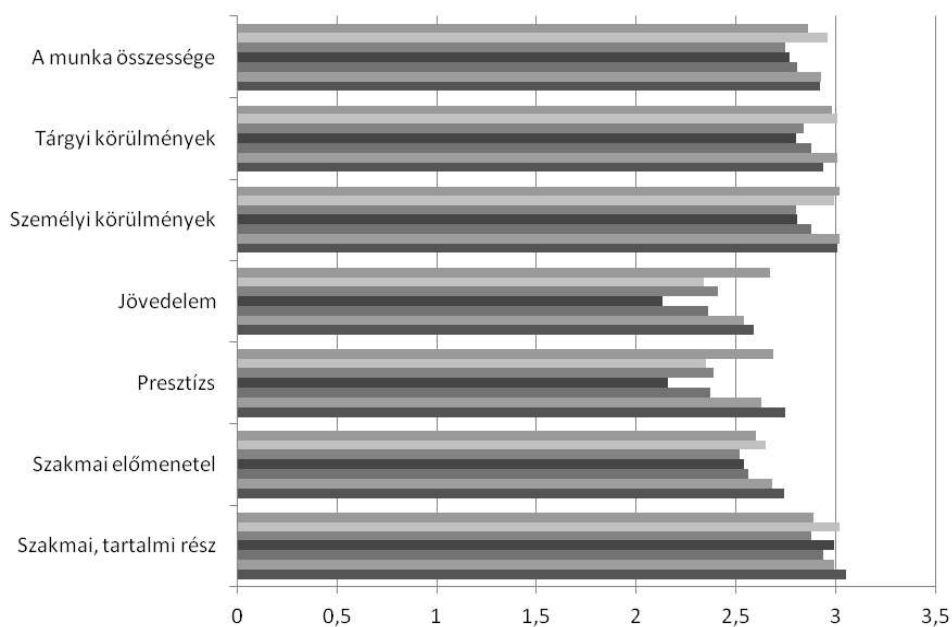
https://www.felvi.hu/felveteli/szakok_kepzesek/szakleirasok/Szakleirasok/index.php/szak/237/szakmaterkep

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

zálékuk úgy érzi, munkájához nem szükséges MA/egyetemi diploma. A legellentmondásosabb e tekintetben is a szociológusok helyzete, hisz körükben a legmagasabb azoknak az aránya, akik a PhD-t nevezték meg szükséges szintként, ugyanakkor több mint egynegyedük (28,6% szerint nincs szükség a munkájukhoz felsőfokú végzettségre. A felsőoktatásban elsajátított tudás alkalmazhatóságának a szubjektív átéélése minden bizonnyal nagy hatást gyakorol arra is, hogy a frissdiplomások mennyire elégedettek munkájuk összetevőivel (2. ábra).

2. ábra: Elégedettség a munka összetevőivel (ötfokozatú skálán)

	Szakmai, tartalmi rész	Szakmai előmenetel	Presztízs	Jövedelem	Személyi körülmények	Tárgyi körülmények	A munka összessége
■ Szociológia	2,89	2,6	2,69	2,67	3,02	2,98	2,86
■ Szociálpolitika	3,02	2,65	2,35	2,34	2,99	3,01	2,96
■ Szociálpedagógia	2,88	2,52	2,39	2,41	2,8	2,84	2,75
■ Szociális munka	2,99	2,54	2,16	2,13	2,81	2,8	2,77
■ Szociális szakok	2,94	2,56	2,37	2,36	2,88	2,88	2,81
■ Társadalomtudományi	2,99	2,68	2,63	2,54	3,02	3,01	2,93
■ Összes képzési terület	3,05	2,74	2,75	2,59	3,01	2,94	2,92

Forrás: DPR 2015, a szerzők számításai

Képzési területek: az összes összetevő esetében $p=0,000$

A szociális szakok esetében presztízs: $p=0,000$, jövedelem: $p=0,000$, személyi körülmények: $p=0,50$

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Az összes válaszoló frissdiplomás leginkább a munkája szakmai összetevőjével elégedett, bár láttuk, hogy egyötödük véleménye az, hogy nem alkalmazza a képzés során tanultakat, és egyhatodik úgy érzi, munkája nem igényel felsőfokú végzettséget. Az, hogy munkájuk összetevőivel legfeljebb közepes szinten elégedettek, beleértve annak tartalmi részét is, arra utal, hogy önmagában nemcsak az illeszkedés (a megszerzett szakmai tudás, és annak szintje) az, ami a pályakezdők elégedettségét alakítja, valószínű, hogy legalább ennyire szerepet játszik a munka többi összetevőjével való elégedettség is, bár az tény, hogy a tartalmi és a végzettség szintje szerinti illeszkedés szignifikáns hatást gyakorol a munka összetevőivel való elégedettségre. Ezek közül a jövedelemmel¹⁴ és a szakmai előmenetel lehetőségével a legelégedetlenebbek, bár e tényezőkre a pályakezdés állapota és a munkában eltöltött idő, a munkatapasztalatok is hatást gyakorolnak. A társadalomtudományi képzési terület szakjain végzettek valamivel kevésbé elégedettek a munka összetevőivel, mint a vizsgált diplomás átlag, leginkább a munkájuk tárgyi körülményeivel való elégedettségük emelkedik ki. A szociális szakok/szakmák végzettjei minden területen rosszabbnak látják helyzetüket, nemcsak a diplomások átlagához, hanem a társadalomtudományi képzési terület többi végzettjéhez képest is. A szociális szakok/szakmák közötti eltérések alapján úgy tűnik, hogy néhány területen, és a „munka összességét tekintve” a szociálpolitikus és szociológus végzettségűek elégedettsége áll közelebb egymáshoz, ugyanígy a másik két szak/szakma végzettjeinek elégedettsége is a másikhoz. Ugyanakkor a szignifikáns különbségeket mutató területeken a szociológusok kilógnak a sorból, ők a legkevésbé elégedetlenek. Ez azt is jelenti, hogy önmagában – ahogy erre már utaltunk – az illeszkedés disszonanciái nem önmagukban alakítják a munkával, annak összetevőivel való elégedettséget, hisz az illeszkedés alapján a legelégedetlenebbeknek a szociális szakok/ szakmák esetében a szociológusoknak kellene lenni. Az illeszkedés mellett a munka egyéb összetevőinek észlelése, az azokról kialakult percepciók is alakítják az elégedettséget.

Összegzés

Tanulmányunkban négy szociális szakon végzett frissdiplomások főbb demográfiai mutatóit és a munkaerőpiaci beilleszkedésüket, annak jellemzőit vetettük össze. Várakozásunk az volt, hogy e négy szak/szakma közül a szociológusok a többi szakmától eltérő munkaerőpiaci magatartással jellemezhetők, amit részben a képzésük célrendszere, a képzés tartalma, és a potenciális foglalkoztató intézményrendszer flexibilitása magyaráz.

¹⁴ A havi nettó fizetések átlaga a szociális szakmák körében 164 935 Ft, a szociális munkások esetében 148 305 Ft, szociálpedagógusoknál 133 809 Ft, szociálpolitikusoknál 184 562 Ft, szociológusoknál 207 935. Ft volt a válaszolók szerint.

KÖZELKÉP - TANULMÁNYOK

A szociális szakok esetében ehhez képest a szociodemográfiai háttér és a munkaerőpiaci tapasztalatok, elvárások, elégedettség alapján némiképp eltérő képet tapasztaltunk. A szociális munkások és a szociálpedagógusok szociodemográfiai mutatói állnak egymáshoz közelebb, akárcsak a szociálpolitikusok és a szociológusok, amit részben az MA/egyetemi képzési szint hatásával magyaráztunk.

A munkaerőpiaci folyamatokat tekintve a szociológusok már valóban „magukra maradnak”, foglalkoztatásuk jellemzői, annak területe és a (köz)alkalmazotti munka arányát tekintve. Bár az összes szociális szakra/szakmára jellemző, hogy igen széles intézményi skálán, sokféle munkakörben helyezkednek el, leginkább a szociológusok azok, akik nagyon sokszínű munkaerőpiaci karriert futnak be. Ez részben összefügg a szociológiáról folytatott, ezredfordulós vita néhány állításával is, így például azzal, hogy szakma-e egyáltalán a „szociológusi”, és milyen területeken dolgozhatnak a szociológusok. Mivel a képzés során jelentős metodikai tudásra és készségekre tesznek szert, az az állapot, hogy nincs olyan intézményrendszer, amely a szociológusokat foglalkoztatná, azt eredményezi, hogy számos területre, intézményrendszerre, foglalkozásra, munkakörre lesznek nyitottak.

Bár a munkaerőpiaci folyamatokat, jellemzőket tekintve a másik három szociális szakma inkább közelebb áll egymáshoz, a munkával való elégedettséget tekintve az látható, hogy a szociális szakok/szakmák közötti eltérések alapján néhány területen, és a „munka összességét tekintve” a szociálpolitikus és szociológus végzettségűek elégedettsége áll közelebb egymáshoz, ugyanígy a másik két szak/szakma végzettjeinek elégedettsége is a másikhoz. Eredményeink azt mutatják, hogy a munkaerőpiaci életutat, annak jellemzőit, és a munkával való elégedettséget magának a szakmának (ha van) a helyzete, a potenciális intézményrendszere, a szóba jöhető foglalkozások, még inkább munkakörök és azok helyzete alakítják. Ehhez természetesen hozzájárul az is, hogy mennyire fogadja el a társadalmi környezete ezeket a szociális szakmákat önálló szakmákként, és hova sorolja a foglalkozások hierarchiájában. A szociális szakok/szakmák közötti hasonlóságokat és eltéréseket részben e szakok/szakmák szociodemográfiai háttere, részben a képzések célrendszere és szakmai, tudományos tartalma alakítja.

Irodalom

- Balogh, E - Budai 1 - Goldmann, R - Puli, E - Szöllősi, G (2015): Felsőfokú szociális képzések Magyarországon.
- Banks, S (2012): Ethics and Values in Social Work. Basingstoke, Palgrave Macmillan.
- Benkő, B (2007): Szociálpedagógia szakos hallgatók a felsőoktatásban és a munkaerőpiacon. PhD disszertáció. Debreceni Egyetem, BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola, Neveléstudományi Program.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

- Budai, I. (2010): Húsz év után – önkritikusan... avagy mit tesz a szociálismunkás-képzés a szakmai identitás alakításában. *Esély*, 4. 51–82.
- Büchel, F. (2001): Overqualification – reasons, measurement issues, and typological affinity to unemployment. In: Descy, P. – Tessaring, M. (Eds.): *Training in Europe. Second report on vocational training research in Europe 2000*. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 453–560.
- Büchel, F. – van Ham, M. (2002): Overeducation, Regional Labor Markets, and Spatial Flexibility. IZA DP No. 424. February.
- Ceglédi, T. (2018): Reziliencia és felsőoktatás: Beteljesül a reziliencia ígérete vagy élesednek a társadalmi egyenlőtlenségek a felsőoktatásban? PhD disszertáció, Debreceni Egyetem, Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskola.
- Charles, M. – K. Bradley (2002): Equal but Separate? A Cross-National Study of Sex Segregation in Higher Education. *American Sociological Review* 4. 573–599.
- Connor, H. – Dewson, S. (2001): Social Class and Higher Education: Issues Affecting Decisions on Participation by Lower Social Class Groups. *Research Report* 267.
- Costa, D. L. – Kahn, M. E. (2000): Power Couples: Changes in the Locational Choice of the College Educated, 1940–1990. *Quarterly Journal of Economics*, 4. 1287–1315.
- Daly, M. C. – Büchel, F. – Duncan, G. J. (2000): Premiums and penalties for surplus and deficit education. Evidence from the United States and Germany. *Economics of Education Review*, 2. 169–178.
- Etzioni, A. (ed.) (1969): *The Semi – Professions and Their Organization*. Teachers, Nurses, Social Workers, New York: The Free Press, Macmillan.
- Fényes, H. – Pusztai, G. (2006): Férfiak hátránya a felsőoktatásban egy regionális minta tükrében. *Szociológiai Szemle*, 1. 40–69.
- Fényes, H. (2009): Nemek szerinti iskolai eredményesség és a férfihátrány hipotézis. *Magyar Pedagógia*, 1. 77–101.
- Fenyves, V. – Bácsné Baba, É. – Szabóné Szőke, R. – Kocsis, I. – Juhász, Cs. – Maté, E. – Pusztai, G. (2017): Kísérlet a lemorzsolódás mértékének és okainak megragadására a Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar példáján. *Neveléstudomány*, 3. 5–14.
- Fábián, G. – Lawson, R. T. – Fónai, M. – Kiss, J. – Soelter, E. (2014): An International Comparison of the Career of Social Work by Students in Social Work. *Acta Medica et Sociologica*, 4. 5–26.
- Fábr, I. (2008): Kik tanulnak tovább? *Felsőoktatási Műhely*, 2 (2).
- Fónai, M. (2012): The Relationship Between Socio-economic Status and Educational Progress. In: Kozma, T. – Bernáth, K. (ed): *Higher Education in the Romania – Hungary Cross-Border Area*. Oradea – Debrecen: Partium Press–CHERD, 13–32.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

- Fónai, M. – Kiss, J. – Fábián, G. (1999): Szociális munkás szakos hallgatók pályaképének néhány eleme. *Esély*, 1. 114–134.
- Fónai, M. – Pattyán, L. – Szoboszlai, K. (2001): Szociális munkások pályaképének néhány eleme. *Esély*, 6. 89–109.
- Fónai, M. – Márton, S. (2007): A Pedagógiai Főiskola Kar hallgatóinak rekrutációja és pályaképének néhány eleme. In: Kissné Korbuly, K. (szerk.): *Válogatott tanulmányok III. Hajdúböszörmény: DE TEK Hajdúböszörményi Pedagógiai Főiskola Kar*, 172–181.
- Fónai, M. – Kotsis, Á. – Szűcs, E. (2014): A munkaerő-piaci sikeresség vizsgálata a Debreceni Egyetem végzettjeinek utókövetésén keresztül. *Felsőoktatási Műhely*, 4. 91–107.
- Gáti, A. (2010): Társadalmi háttér és mobilitás. In: Garai, O. – Horváth, T. – Kiss, L. – Szép, L. – Veroszta, Zs. (szerk.): *Frissdiplomások 2010*. Budapest, Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. 155–176.
- Gáti, A. – Róbert, P. (2013): Munkavállalás a tanulás mellett: kényszerűség, vagy befektetés? In: Garai, O. – Veroszta, Zs. (szerk.): *Frissdiplomások 2011*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. 93–109.
- Györgyi, Z. (2010): Munkaerő-piaci esélyek, munkaerő-piaci stratégiák. In: Garai, O. – Horváth, T. – Kiss, L. – Szép, L. – Veroszta, Zs. (szerk.): *Frissdiplomások 2010*. Budapest, Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. 37–58.
- Hovanyecz, L. (1996): Hol a szociológia mostanában? *Beszélgetés Némedi Dénes szociológussal. Társadalmi Szemle*, 3. 22–29.
- Huszár, Á. (2002): Sikeres-e a szociológia? *Szociológiai Szemle*, 2. 134–143.
- Jacobs, J. A. (1996): Gender Inequality and Higher Education. *Annual Review of Sociol.* 22. 153–85.
- Johnsson, E. – Svensson, K. (2005): A szociális munka elmélete – gondolatok az intervenció felfogásáról és magyarázatáról. *European Journal of Social Work*, 4. December, 419–434.
- Kiss, J. (2008): Munkaérték preferenciák strukturális változásai a professzionalizáció mértékének és a képzés tartalmi változásainak tükrében. PhD disszertáció, Debreceni Egyetem BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola, Pszichológiai Program.
- Kiss, L. (2013): „Alacsony státuszú” szakok az alapképzésben. In: Garai, O. – Veroszta, Zs. (szerk.): *Frissdiplomások 2011*. Budapest, Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. 67–91.
- Kiss, P. (2008): Tervek, eredmények és kompromisszumok: bejutás a felsőoktatásba. *Felsőoktatási Műhely*, 4. 63–74.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

- Kleisz, T. (2005): A népművelés és a szociális munka szakmászodása angolszász és magyar metszetekben. PhD disszertáció, Debrecen. Debreceni Egyetem BTK, Multidiszciplináris Bölcsészettudományok Doktori Iskola, Neveléstudományi Program.
- Lannert, J. (2004): Pályaválasztási aspirációk. A 13 és 17 évesek továbbtanulási aspirációi mögött munkáló tényezők három kistérségben. PhD értekezés, ELTE TÁTK, Szociológiai Tanszék, Budapest.
- Marginson, S. (2016): The worldwide trend to high participation higher education: dynamics of social stratification in inclusive systems. Higher Education, June.
- Martincová, J. – Andrysová, P. (2017): Professional preparation of students of social pedagogy in the Czech Republic. Journal of Social Studies Education Research, 8, 47–68.
- Nándori, E. (2010): Átmenet a felsőoktatásból a munkaerőpiacra. In: Garai O. – Horváth T. – Kiss, L. – Szép, L. – Veroszta, Zs. (szerk.): Frissdiplomások 2010. Budapest, Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. 193–202.
- Nagy, K. (2008): Segítő hivatásokat választó hallgatók a „Partiumban”. Debrecen, Debreceni Egyetem BTK, Humán Tudományok Doktori Iskola, Neveléstudományi Program.
- Némedi, D. – Róbert, P. (1995): A szociológia diszciplináris helyzete Magyarországon. Szociológiai Szemle, 4, 52–72.
- Némedi, D. (2000): A szociológia egy sikeres évszázad után. Szociológiai Szemle, 2, 3–16.
- Payne, M. (2014): Modern Social Work Theory. New York, Oxford University Press
- Pusztai, G. (2011): Láthatatlan kéztől a baráti kezekig. Hallgatói értelmező közösségek a felsőoktatásban. Budapest, Új Mandátum Kiadó.
- Pusztai, G. (2015): Pathways to success in higher education: Rethinking the Social Capital Theory in the Light of Institutional Diversity. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.
- Róbert, P. (2000): Bővülő felsőoktatás: ki jut be? Educatio, 2000/1. 79–94.
- Rumberger, R. W. (1981): The Rising Incidence of Overeducation in the U.S Labor Market. Economics of Education Review, 3, 293–314.
- Sárközi, Zs. (2002): Eső előtt. Reflexiók Némedi Dénes tanulmányához. Szociológiai Szemle, 3, 160–167.
- Sicherman, N. – Galor, O. (1990): A Theory of Career Mobility. Journal of Political Economy, 1, 169–192.
- Van Smoorenburg, M. S. M. – van der Velden, R. K. W. (2000): The Training of School Leavers Complementarity or Substitution? Economics of Education Review, 2, 207–217.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

- Szabari, V. (1999): A szociológia gyarmatosítása (Beszámoló a Magyar Szociológiai Társaság 1999. évi közgyűléséről). Szociológiai Szemle, 4. 34–39.
- Teichler, U. (1999): Higher education policy and the world of work: Changing Conditions and Challenges, Higher Education Policy, 12. 285–312.
- Varga, J. (2010): A pályakezdő diplomások keresete, munkaerő-piaci sikeressége a 2000-es évek elején. In: Garai O. – Horváth, T. – Kiss, L. – Szép, L. – Veroszta, Zs. (szerk.): Frissdiplomások 2010. Budapest, Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. 59–81.
- Varga, J. (2013): A pályakezdő diplomások munkaerő-piaci sikeressége 2011-ben. In: Garai, O. – Veroszta, Zs. (szerk.): Frissdiplomások 2011. Budapest, Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. 143–171.
- Vaskovics, L. (2002): Szociológia egy eredményes évszázad után és egy eredményes évszázad előtt? Replika Némedi Dénes tanulmányához. Szociológiai Szemle, 3. 150–159.
- Veroszta, Zs. (2016): Frissdiplomások 2015. Kutatási zárótanulmány. Budapest, Oktatási Hivatal Felsőoktatási Elemzési Főosztály.